

MARNÓ JÁNOS–RADICS VIKTÓRIA

Systole–diastole

Valamikor 2010 novemberében Marno Jánossal e-mail-váltásba bocsátkoztunk, eredetileg az-zal a céllal, hogy kifaggassam őt élete és költészete felől. A faggatózás azonban csakhamar két-, sőt sokirányúvá változott, a levelezés nem engedelmeskedett semmiféle linearitásnak, szőnyeg-szerű szövevényyé gomolyodott, melyben immár jól kivehető vezérfonalak, arabeszkek és ábrák sejlének. Repülő szőnyegünk kezdeti darabkáját, az első hónap szövő-fonó munkáját mutatjuk most be, minta gyanánt.

RV: Jobbomon török kávé, balomon kamillatea. Mind a kettő cukor nélkül. Ahhoz, hogy e pillanatban belefogjunk ebbe a beszélgetésbe, melyben el szeretnék jutni messzire, egészen Piliscsabára, az „Egészségházba”, ami anyád munka- és lakhelye volt egyben, s a te otthonod, ahol annyit betegeskedtél (részint az új verseid inspirálnak erre, melyekben megnyitod ezt a fesztávot), ahhoz talán meg kell jelölni a *mostot*. A *mostoha* *mostot*, mely mindazonáltal majdnem mindig ilyen volt, vagy nem? Egyrészt itt ez a hihetetlenül lágy novemberközép, mely, amennyit én a betegszobámból látok belőle, szép is, másrészt a szintén hihetetlen kíméletlensége valamiféle törvénynek („pongyola végzet”-nek?), mely az életből, úgy a társadalmiból, mint az egyéniből, kiszorít, avagy hirtelen, ismétlődve, ki-kivet (kivetkőztet magából? magadból?) – ez a kettős érzés kérdezteti *most* velem azt, ami a szikár, mindazonáltal könnyekig megható verseid révén is foglalkoztat: te képes vagy-e, legalább pillanatok erejéig, egybelátni az életedet? Látok *most* magam előtt egy repedezések falomb-mintáival (villámvonalaival?) érezett cserépedényt, és azért pont cserépedényt, mert a vörös árnyalatú cserepet is gyakran emlegeted a verseidben. Mint valami lét-archeológia kutatás foglatát vagy darabkáját. És e kérdést kérdeznél itt visszhangzik nyavalyás mellemben a versmondatód is: „szavamnak se vége, se rajtja”. Nem, semmiképp sem tudnám *most* azt mondani, hogy *induljunk haza*, talán épp fordítva mondanám: *el innen*, hanem azt kérdezem, hogy a verseidben hirtelen szét- és összeugró vertikum, mely nekem olyan, mint valami egyszerre feszes és rugalmas kettős tengelyhúr – hogy ez egzisztensen mi a csoda?

MJ: A *mostoha* *most* vajon véletlenül jutott eszedbe, vagy tudatosan is emlékeztél az első kötetbéli egyik darabra, amelyben *mostsohát* írtam, kiemelve, így: „*mostsoha!*” Felkiáltójellel. Akkoriban, amennyire vissza tudok emlékezni intencióimra, a legfontosabb ez lehetett: valami végsőkig komprimált, a szóalak eltorzításáig sűrített jelentésre fókuszáltassam a verset, vagy más szóval talán mondandónak is mondhatót, de még magamban sem eldöntve, hogy evvel össze akarom-e sűríteni, vagy inkább szétrobbantani kívánnám a szöveget. Arra nagyon is pontosan emlékszem, hogy az ambivalencia tudatos volt, éppen az idő tájt sújtott le rám a pánikbetegség, nem egészen hirtelen, a szívem összevissza vert, azáltal értesültem a *systole-diastole* kettőséről, arról, hogy a szívem egy ilyen kétütemű motor, egy saját meg egy központi idegrendszeri vezérléssel, mert nálam ez a két vezérlés egyszer csak kezdett egy-

másnak esni, egyidejűleg az írásban tapasztalt hasadhatnékokkal, önellentmondhatnékokkal. Képzelheted, hogy ifjonti halálfélelemben micsoda kétérzéssel vethetem papírra ezt, hogy *mostsoha!* Még ma is örömmel hallom vissza akkori belső hangomat. De ma sem tudom így eldönteni, hogy akkor én most igenlem-e, avagy ellenkezőleg: utálom az életet. Magamat. Egyvalamit tudni vélek: utálom a konszenzuális életigenlést, azt, ahogy embertársaim, míg egyfelől a legdirektebbtől a legkörmönfontabbig terjedő eszközökkel pusztítják egymást, esetenként akár önmagukat is, a létet, a létezését magát szentnek tekintik, rosszallhatatlannak. Még a legateistábbja is ördögtől valónak ítéli az életellenességet – ez engem felháborít. Pedig kiszűrhatja bárki szemét, hogy az élet egyáltalán nem csak élni akar, dehogysis, ölni legalább annyira, sőt elpusztulni is. *„Legyen meg a vers akarata”* – ezt Holantól idézem, valamelyik Székely Magda által fordított verséből: ez igen, ezt már szeretem, a vers akarata szívesen magamévá teszem, mert a sajátomban soha nem tudnék megbízni. Csak kérdés, hogy tisztázódhat-e előttem maradéktalanul a vers akarata?

RV: Belekapsz egy szóba, vagy, a te szavaiddal szólva, *„beleülteted magad”*, a magod, aztán: vagy-vagy, vagy kihajt, és akkor lehet irtani a szóvirágokat, vagy ismeretlen folyamatokat indukál, mondhatni, szíre-szóra redukálva a bonyolult folyamatot: újjászületik. És itt most bejönnek nekem az antik termékenységek kultuszok olvasmányemlékei. Amikor is az „életigenlés” nem volt ilyen szimpla, mint ma, hanem beletartozott a borzalom igenlése is, ha jól tudom, a rácsodálkozás a borzasztóra. A „mostoha” szó egyébként nem az egyik első, hanem az egyik utolsó versedből ragadt rám, ahol is azt írod, hogy: *„Nem lévén a természet édes / gyermeke, könnyebb a mostoha / gondolatokhoz igazodnom”*. Ezt a versmondatot definíció-súlyúnak érzem. Hanem, mint azonnal kiderül, nem tudunk az életről beszélgetni anélkül, hogy azonnal meg ne akadnánk a szavaknál, úgy általában, és szinte minden egyesnél. Tegnap éjjel ezt úgy fogalmaztam meg magamnak, hogy amint szóba öntünk valamit, azonnal elveszíti igazát. Azt a kicsit is, ami talán volt, ami bizonyára volt neki, ha már kimondatott és leíratott, legalább biofiziológiailag, gondolok itt a kimondás/leírás testi folyamatára. Az első kötetedet nézvést egészen világos, hogy már akkor, mondhatni, elejétől fogva elsőrendűen a szó materiája, állaga, „munkálkodása” foglalkoztatott. (Vágymunka, gyászunka... szómunka.) És az a bizonyos dekonstruktív, mi több destruktív energia, amit folyton szóba hozol (mert folyton a szemedre hányják?), a nyelvben próbált tisztázódni, hol máshol, ha már nem lett belőled (csendesen életidegen) szerzetes. A nyelvben, de nem mint tiszta lingvisztikai entitásban, hanem mint a piszkos második természetünkben. Ez a folyamat mindmáig tart nálad, csak az a robbanékony energikusság, ami ott dült, mára a lemondás határáig higgadozik, egyre kristályosabb formákat öltve. Hogy indult be nálad a nyelvi eszmélet, a ráeszmélés a nyelvre? Mint anyagra, túl minden eszköziségen? A korai pánikbetegségeid (noha ezzel a szóval sem vagyok kibékülve, mert mintha kapásból, tetszetősen megfejtene valamit) érteni vélem, de hogyan kaptál rá a szóra? Persze ezt magamtól is kérdezhetem. És ez a mostohasággal és a mostoha – elrugaszkodott? – sorssal is összefügg. Akkortájt, zsengén, amikor még nem voltál író-szerzet, mit láttál meg a nyelvben? És ez hogyan függ össze azzal, amit a lét álnok jellegével kapcsolatban vettél észre? Most látom, hogy effajta kérdés már az *együttjárás* című versében fölmerül: *„hogy állsz tehát a közönséges / halál lármájában / mint egy főzelékből / kikapott gyufásdoboz / holott mindenki más már / alszik, megalvad és repül / a mű, a bűn...”* Vad konfrontáció is kiviláglik ebből a strófaból. És én erre a hasonlatra huszonhárom éve pontosan emlékszem, mi több, látom, röptében. A tökfőzelékből.

MJ: Az életigenlés vagy/és -helytelenítés ügyében még feltétlenül szólni kívánok, de most azonnal erre a mondatodra reagálnék: „Amint szóba öntünk valamit, azonnal elveszíti igazát.” (Lám, úgy lenyűgöztél velem, hogy az „azonnal”-odat önkéntelenül előre mondtam.) Igen. És nekem azonnal beugrott ide az igaznak egy ritkán felkínálkozó szinonimája, a magától értetődőség. Tehát: igaz, azaz magától értetődő. Eszerint pedig az „igaz” ön- és közérzeti ismérve a természetesség, a töretlenség köztem és aközött, amit természetnek gondolok, pontosabban mondva: tekintek. Amit nem problematizálok éppen, mert nem okoz problémát sem a meglétével, sem a hiányával, van vagy nincs, egyremegy, s ha már e kedvencemhez (József Attila *egyremegyé*hez) így előreszaladtam: tegnapelőtt a kertet járva ámultam el azon, hogy milyen természetesen csupaszodott le kicsiny parkocskám, mintha ez volna az igazi arca, szomorú, de szép ábrázata. Mostanság szép ábrázata, mert eredetileg (!) nem voltam én ilyen jó (normális) viszonyban semmiféle természettel annak idején, sem a kívül esővel, sem a belém költözötttel, idegenkedtem egyiktől jobban, mint a másiktól, a szavakra talán ezért is támadt szükségem olyan korán. Hogy legyen mivel eltartani magamtól a *kült*, és a *belt* nemkülönben? Azért rossz érzés így beszélnem erről, mert bizonytalan vagyok, hátha evvel az összefoglalós emlékezéssel épp a legfontosabbak mennek veszendőbe, hazudtolódnak meg, válnak árulás(om) áldozatává. Az anyagot, anyagságot, anyagszerűséget illetően viszont bizonyára erősen hatott ez az idegenség, később pedig az a hökkentő tapasztalat, hogy amit leírok, valósággal cáfolata annak, amit gondolni, érezni véltem, ami betölteni látszott egész lényemet. Ijesztő megsemmisüléseket éltem át (!) így nemegyszer a szavak tükrében. És lám, mostanra már reflexszerűen párosítom mulatságos egységbe a megsemmisülést az átéléssel, méghozzá szerintem egyáltalán nem szándékos iróniával, hanem csak élve a nyelv iróniakínálatával, a nyelv színe és visszája-forgandóságával. Megjegyzem, ma már vagy négyszer éltem át kisebb-nagyobb megsemmisüléseket, és pedig azért jegyzem ezt meg, mert a pánik megnevezésre dühösen reagáltál, valószínűleg eszement népszerűsége és gyógyszerelése (antidepresszánsok) miatt is; de találsz-e rá alkalmasabb szót, erre a hirtelen támadó, ám annál tartósabbnak is bizonyulható rémületre, ami egy csapásra foszt meg a természetes valóságérzet minimumától is, és kényszerít tanújává lennem a tulajdon és végeérhetetlen szörnyethalásomnak. Mai pánikjaim persze emlékeztetői csupán ennek az imént ábrázoltnak, jelzései ama fennforgásnak, hogy a szörny itt ólálkodik most is, errefelé a közelben. S ezért ne beszéljünk róla túl magabiztosan.

Mondtam már, hogy kézirásom évtizedek óta milyen reszketeg?

Nem is merek részleteiben reagálni tovább a kérdéseidre, annyira egyöntetűen érzem szarban magam, annyira elfedéltelenedtem. Ijesztően beletrafáltál a versidézettel, a halál-lármással, innen nézve az otthon melegét árasztja nekem most a főzélékből kikapott gyufásdoboz, félszeg mosolyt csal a képemre, és beidézi – amire végképp nem gondolhattam a megírásakor, mivel még nem ismertem! –, József Attila *Ajtót nyitok* kezdetű versét, a főzélék fagyott szagát. Csak hát ez az asszociáció sem túl megnyugtató hatású, a francnak van kedve nekiindulni a novemberi síneknek. Kicsit összébb húzódnék most inkább.

RV: Az „összefoglalós emlékezés”, a rezümé ötletét egyrészt az új verseidből merítem, melyekben ilyesmi (és ez a kissé reszketeg *rezümé* szó ideillik) történik, áttűnvnén egymásba régmúlt és minap, ha szinte észrevétlenül, akkor sem remegés, rendülés és kérdés, kérdéshurok nélkül. Például az *Egy kézben* az a pásztázó kéz a falon, mely egyszerre a kisgyereké és a tiéd, meg egyúttal fantomkéz is, vagy egy szörny keze. És sorolhatnám. Az *Este*, a *Dél* is ilye-

nek. Másrészt a saját életemből merítem, hiszen hazakerül(get)vén nem tudom összehajlítani a hajdant meg a mát. (Persze részemről a *haza* csupán idézőjelben mondható.) *A szenvedély visszahajlítása...* – mintha ez is egy régi versedből pattanna most elő. Harmadrészt pedig örökké genezisre vagyunk kárhozthatva, ez a mitikus tudatszféránkból jön, s bárhogy okosítjuk ki magunkat, akkor is az eredetet, a forrást kutatjuk, de ez még a tudományban is így van, nemde? A logikában is. Mi az oka ennek? (Az ok-keresés oka...) Egy ilyen hátráló állapot vagyunk („*úgy szólván, mint aki hátrál*”, te írtad mostanság). Hova a picsába, kiáltanék fel gorombán, lévén a szülőházamban betegeskedem, Zomborban, ami feljogosít erre a durva kiáltásra. No lám, alig szökeltem egy-két mondatnyit, máris ott termettem a te „Egészségházadnál”, ott, ahol az a gyerekkéz a nedves falon szánkázott betegen, ahelyett, hogy odakinn szánkázott volna a dombon, a dóm sáncán. És hipp-hopp, máris a betegségnél vagyunk, legyen akár pánik-, mely téged fulladós röhögésre indít, engem meg cigarettára, rá a beteg hörgőmre. Volt egy ilyen lázálmom: ki hörög ott? Hárman hörögtek sorjában összecsukolva. Ez meg már mese, rém-. Szóval a betegség-történeted, hatvan mérföldnyi leporelló-kórlapod a piliscsabai szülőházba visz vissza, ha hétmérföldes csizmát öltök. Te betegeskedtél, gyenge gyermekce voltál, mint többször írtad, mindig hozzáfűzvé, hogy azóta sem lettél különb, olyan, mint a telivér, „férfiás” doktor bácsi. A betegség úgy vette be magát abba az „Egészségházba”, mint a talajvíz a falba? A betegséged genezisééről kérdezek most. Gondolom, képpel kezdődünk. Lázás képekkel talán. Kezdetben volt a kép. (S ezzel nem távolodunk el a költészetől.)

MJ: Nem, szerintem nem jogosít fel a szülőház semmire, a picsabázásra a legkevésbé, szerintem; szerintem azért nem, mert kisiklatja figyelmünket a kedélyvágányról. Tudod, ugye, hogy egyik kedves egysorosom a „menny a picsában” a közelmúltból, és mégsem adtam le sehová, tudván, hogy képtelen volna már a szerkesztő is komolyan venni a dolgot. Azt hinnék, hülyéskedek, provokálom őket, esetleg meghibbantam vénségemre, kitört az öregség-nyáladás belőlem is, összekeverném az ősz nyákos nedveit a tavaszéival, s így tovább. Holott éppen ségél nem. Pedig József Attila például ezért is a mániám, mert nála találkoztam először az erotikus merevedés és a hullamerevedés *egyremegyével*.

Szívesen beszélek az ősbetegségemről, most, úgy érzem, szívesen, aztán menet közben elmehet tőle a kedvem, ez kiszámíthatatlan, azon múlik talán, hogy tudok-e róla újat mondani magamnak. '56 után kevéssel magamra hagyott a nagyanyám, akivel szinte csecsemőkorom óta egy ágyban (egy kanapén) aludtam mindig, ujjaim közt a hálóingjét sodorogtatva aludtam el esténként, hogy azután úgy másfél évtizeddel később áttérjek a papírlapok tépdésésére és papírgalacsinok gyúrására, éjjel-nappal, ha nekiültem írni valamit; vagyis a szövegről, selyemről átálltam az értéktelen papírra, amit egyébként saját magammal kívántam volna értékesíteni. Félreérthetően mondom, ugye?

Második elemista voltam tehát, amikor otthagytott a nagyanyám, és kiment a legkisebbik lányához Ausztráliába, ahol nemsokára bedarálta a gyűrűsujját egy konyhai húsdarálóval, mert szakácsnőként főzött valami papoknál. Én meg ágyinak estem idehaza hamarosan, három-négy éven keresztül újra meg újra, kideríthetetlen betegségek támadtak, iskolába alig jártam, viszont nagyon korán kezdtem pubertálni, azt hiszem, egy drága-kedves lány jóvoltából, aki pár évvel idősebb lévén nálam, úgy dédelgetett, ölelgetett, mintha kisöccse volnék. Úszni is ő tanított meg, rosszul, de mégis, az ő révén, az ő indíttatására keltem föl az ágyból és igyekeztem némi izomzatot rádolgozni egyik napról a másikra duplájára növekedett testem-

re. Egyetlen nyáron történt mindez, a hatodik és a hetedik elemi között, s ugyanekkor barátokoztam össze egy osztálytársammal, akivel egyszer te is találkoztál, s akivel aztán még szinte évtizedekig nem akarózkodt elszakítanunk minden szálát, ráadásul ma is úgy tartom, hogy elsősorban az ő ízlésének kívántam mindig megfelelni, nélküle soha nem éreztem biztosnak magamat semmiben. Ma sem, csak mára keserű üledéke maradt csupán annak a barátságnak. Ne az unicumosan gyógyító keserűsége gondolj, hanem ami a nyelvőcsövet – nálam a légcsővel együtt – azonnal összezárja, amint az íze a nyelvedet éri.

Szavamat meghallva látom, úgy beszélek róla, mint amivel egyszer s mindenkorra torkig lettem, a barátsággal magával szinte. Mi lesz, ha egyszer majd véletlenül ugyanígy találok majd szólni a szerelemről, aminél jelentősebb érintettséget még az életben nem tapasztaltam? Szóval nem lettem torkig semmivel, ha engem kérdezel, ám hogy a torkomból mi jön fel, mi hagyja el a száját, azt előre többnyire nem tudhatom. És ez már összefüggést mutat annak a magára hagyott kislánynak az úgynevezett pszichoszomatizálásaival, amire rákérdeztél, vagyis úgy gondolom, testem, amilyen beszélésen viselkedett akkor, illetve azután, hogy a nagyanyám otthagytott az egészségházban, olyasképpen hajlamosak nálam testet ölteni a szavak, ezek az ősközösségi eredetű pszichoabsztraktumok, önmagukban közömbösnek mondható fogalmak. Ja, és még valami, talán nem mellékesség: nálunk odahaza soha senkinek nem állt be a szája, mindenki mindenkivel szemben állított, cáfolt, tódított, esküdött stb., korán megszokhattam tehát, hogy a szavak névértéke nem számít, s még kontextualizálva se hagyjam magam elragadtatni velük.

RV: Nem, nem mondtad még nekem ezt az egysorosodat, nem emlékszem. Ám egy piros babos kendőre emlékszem, apám hajleszorító alvókendőjére, melyet az ujjaim közt szerettem húzogatni, ha nem volt a fején. És éjszaka akkor nem félttem, ha fogták a sarkamat. A sarkamat kellett fogni. Most, hogy ezt írom, felmerül bennem a gyerekkori félelemvilág, mely a mindenkori regresszióban ott szivárog, és gyanítom, hogy a regresszióm már-már és egyre inkább állandósul. A nagyanyád hálóingjéről és az ágyatokról versben is megemlékezted: „*de nem bírok fölkelni, nagyanyó selyem / hálóingét sodorgatom kábán*”, az első kötetben. Az ott leírt „pszichedelikus állapotok” is mintha a regresszióból merítenének. Mennyiben tartozik ez hozzá a versíráshoz? „A valósággal kötött cinkos szövetség” ellenében?

Az *együttjárásban* mintha épp a nyelvi regrediálás felfedezésszámba menne, és megoldaná a textuális és a könyvtől mint kulturális produktumtól való berzenkedést. Az új *Egy kézben* említett nedves fal is már ott megvan – mióta szívja a talajvizet! S a régi *Fehér feketében* című versedben bukkantam most rá arra a hasonlatra, mely szintén huszonhárom éve az emlékezetemben ragadt: „*mintha elől-hátul / üvegtáblákat toligálna fel a törzsembe / a bőrröm alá*”. Kb. ezt érteném „pszichedelikus” élményeken, még eklatánsabban: „*nincs lábam, ujj-vastag / selyemfekete faágak ütköznek elő / a meg-megcsúszó szemhéj nyákos vörösből*”.

A koragyerekkor viselkedne úgy, mint a talajvíz? A vers számára pedig táptalajként. A regresszió teszi lehetővé ezt az abszorbeálást, nem? És a szerelmi regresszió fokozza fel. Te mintha kezdetben ott lelted volna fel a verstápot a kezdetben. Ős-érzetek felelevenítésében: „*a torkomból / nagy nehezen visszakrágogott fonál / izgat egyre, és nemcsak most, utólag, de / belül, a nyelvem tövét csiklandozva*”. József Attilával aztán tudatosítani lehetett ennek a regresszió (árnyékvilágnak?) a revelatív jellegét és a költészeti horderejét. S e fordított folyamat a halállal tetőződik? S a nyelv mint ősz-absztraktum szintén tartalmazná az ősrányakat?

MJ: Jó megindító, felkavaró emlékekkel rukkoltál elő, tudod-e! Merthogy nekem így tüstént az ugrott be, hogy kislányként apád skalpjával az ujjaid közt tudtál igazán elnyugodni, hajajajajaj! Hajhálójaj! És hozzá ez az éjszakai sarokfogás! A kérdéseidre pedig mindannyiszor meg is feleltél, úgyhogy fölöslegesen játszanám meg a komoly interjúalanyt, ezúttal előre-, sőt elémolvastál, eltorlaszoltál jól-ismert-magammal; de helyesen tetted, pár napja ki nem állhatom magam, megint torkig vagyok magammal, a torokfonálos idézet is stimmel ennyiben.

Ami a talajvizet illeti, nekem az most így visszahallva, ugyancsak ambivalensen hat: mint a múltkor említett József Attila-kétértelműség, a fallikus és a hullamerevség, itt is a falba fel-szivárgó talajvíz, illetve a vele asszociált regresszió tele hullafoltokkal, salétromfoltokkal, utóbbi meg már Holant idézi meg bennem. Holan nagyon erősen hatott rám, akkoriban különösen, a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, annyira örültem annak is, hogy egyidős apámmal és József Attilával, olvastam ugyan tőle már akkor is gyöngébb dolgokat, butaságokat is bőven, e tekintetben nagyon elűtött József Attilától, akinél efféle fogyatékkal soha nem találkoztam, sőt.

Miért ragadtam most le Holannál? Régóta eszembe se nagyon jut... Hát persze, megvan, igen, azért is kattantam rá annyira annak idején, mert végre megtaláltam magamnak a nem vicces-és-mégis-velejéig cseh elmét. Nagyon nem szerettem a Hrabal- meg a Menzel-kultuszt, azt az úgynevezett bővérű és huncut fügmutogatós rendbontósdit, ebbe a nemszeretembe azonban rögtön értsd bele mindenkori beteges antisznobériámat, ami nyilván egyszerre mértéktelen gőg és vérig sértettség is nálam, ad absurdum amolyan preventív önkirekesztődi minden olyan közösségből, élethelyzetből, ami után valaha, esetleg álmaimban oly hasztalanul sóvárogtam. Megjegyzem, az étellel magával is hasonlóan lehetek, talán csak a halállal nem, az iránt még soha nem sikerült megvetést éreznem. Bátorságról hát most, se ké-sőbb, szó ne essék.

Nem baj, ugye, hogy véletlenül kitértem erre a kirekesztés-témára? Annyiszor jut eszembe alkalmatlan pillanatokban, amikor semmiféle rögzítő eszköz nincs kéznél, annyiszor sajnálom, hogy szertefoszlanak a tündéri gondolatok. Nekem minden fontosabb gondolat tündérinek számít, a legvéresebbek a legtündéribbek, értve ezen azt, hogy csakis az úgynevezett hús-vér gondolatok képesek tündéri nevetésre fakasztani, esetenként megrikatni, s itt szá-zadszorra megint József Attilát említem meg, őt olvasva manapság is el-elbőgöm magam.

Tehát kirekesztés. Ma késő este találkozóra mentem át busszal Pestre, ilyesmit nem szoktam csinálni, szokatlannak találtam ezért az utazóközönséget vagy -közösséget, s így, bizony, mintha meg is sértődtem volna máris, hogy nem fogadnak be maguk közé. Hogy ha élesben vetődne fel a kérdés, befogadnak-e vagy sem, kiderülne a majdnem egyértelmű *sem*. Elhangzana. Ria, nem akarom túlságosan elviccelni a dolgot, kellő eréllyel viszont komolyan sem tudok most beszélni. Vegyük úgy, hogy jelzésül skicceltem ide mai buszbéli önkirekesztésemet, hogy ezáltal nem túl régi felismerésemet szóba hozhassam: a kirekesztést a lét maga viteti végbe a létezővel. Próbálok érthetőbben még egyszer: mintha a létező elsőrendű feladata volna a létet kirekeszteni önmagából, idegen szóval: dezidentifikálni, szeparálni és dezidentifikálni, esetleg szélnek ereszteni, s kitenni ezáltal annak a szenvedésnek (ill. szenvedélynek), amely mindenáron helyreállítaná az eredeti rendet, magától értetődséget.

Szerintem ez válasz is a kérdésre, amit pszichoanalitikusan fogalmaztál meg, s amúgy meg is válaszoltál. A regresszust illetően roppant óvatosságra volna szükség, magához az

eseményhez is, de elsősorban a róla valló beszédhez. Két *l*-lel, igen. Szó sincs róla ugyanis, hogy a versben az ember elhagyhatja magát! Az az emlékezés, amit a vers végbevisz, az a legkevésbé sem engedés a gravitációnak, nem a nyugós kisgyerek trónra ültetése, hanem felszabadult és felszabadító ráismerés a kisgyerekre, másodszeri világra hozása a kisgyereknek, vagy, mondjam így, *másvilágra hozása*... Megboldogítása. Nem ironikusan, nem is viccből mondom így, most, az írás során vélem újraérteni ezeket a kifejezéseket, mit is érthetett a szó szülője a *megboldoguláson*, s amennyiben a halált, mit vélt a halállal eltűnni, elmúlni, s az eltűnt helyébe állítódni. Helyrehozódni. Arany–Hamlettel szólva: *helyretolódni*, miután az életben valószínűleg sikerült mindent eltolnunk.

Én ugyan nem remélek újabb fordulatot a halállal, annál reményellenesebben gondolkodom, élet- és reményellenesen, halálos irtózáttal gondolok sokszor a reményre, ezt a Nárcisz-kötetben sikerült Eötvös báró révén szóvá tennem, a remény silányságára, szóval nem remélek, nagyon nem remélek újabb fordulatot, ami korrigálhatná immár hatvanegy éves balesetemet, ám a lelkiismeretemet sem rongálhatom tovább azzal, hogy eltagadom a versmegboldogításbéli örömeimet. Ezeket a többnyire látomásokkal, hallucinációkkal járó és persze tünékeny transzparenciákat, amelyek természetesen teljes közömbösséggel járnak. És valamiért csakugyan a korai, olykor legkorábbinak érzett gyermekidőket idézik meg, valamilyen közel-örökkévalóságot, nem magát az örökkévalóságot, csak mintha annak a horizontját, annak az égboltozatát; erre pedig annyi kézenfekvő magyarázat adódhat – ám egyvalami mégsem: miért vagyunk ilyen révületekre, extázisokra kalibrálva? Ilyennek érzem a libidó-elméletet is: igen, igen, minden tételében és altételében ráismerek a tapasztalataimra, filozófiailag azonban, jobban mondva, metafizikailag: semmi! Semmit nem árul el a létről nekem. És talán ez az egyetlen metafizikai realitás: a semmitmondás.

RV: Önundorom akkor a legerősebb, amikor épp nem követek el semmi bűnt, hanem semmi-érzékelővé válok magamban. Amiből az következne, hogy az önundorom elsősorban nem morális, hanem metafizikai fogantatású, egyfajta *horror vacui*. Lévéen, hogy a semmi övezetében, övében válik kiélezetté az én-göb önutálata. (A „göb” szót az *együttjárásodból* veszem. Ott ugrál folyton.) Ha elkövetek valami rosszat, akkor abban morálisan kívül a lelkifurdalás. De a semmi ölében tiszta az önutálat; ilyenkor még az „önutálat” szó is utálja önmagát. Ez a „metafizikai semmitmondás” rosszhiszemű vetülete, tudom, hogy van jóhiszemű is, emlékszem is rá, csak most elfelejtettem. (Emlékeztess!)

Most én is minden konkrét ok nélkül kirekesztettnek érzem magam, vagyis ismeretlen okokból önkirekesztést követtem el, interpretációd szerint a lét intencióját követve. Teljesen értem, amit mondasz, hogy a létező ki van rekesztve mindig a Létből, feliben-harmadában vagy teljesen, s végül is ez a hiányosság okozza véges (?) szenvedését, időnként örömeit (fordulat esetén), és ez okozza az időt is. És a teret is, azt a hézagot, amiről már az első kötetben sokat írsz, ami igazából az *együttjárás* felfedezett tere. Szociális szempontból pedig a kirekesztés valóban, erről én is gondolkodni szoktam, az egyik alapvető félelem, fájdalom, törekvés, bűnözési alkalom és legmindennapibb élmény. Nyilvánvalóan, mondani se kell, állati, jobban mondva újszülött-kori, kora-gyermekkori eredetű, és aztán a duzzadó tudat minden hájjal megkeni. Hogy a kirekesztett utálja önmagát, az is evidens. Többek között ezért is vagyunk „visszataszító áldozatok”, ahogy az egyik kedvenc Nárcisz-versedben áll.

A kirekesztés és az önkirekesztés nekem is egyik nem múltó ősélményem. (Kisiskolás koromban a szünetben én mindig a fal mellé álltam, és ott álltam. És, erre most jövök rá, ez csak

akkor oldódott, csak akkor mertem beállni a körbe, amikor konspirálhattam első, igen ravaszdi barátnőmmel, akinek már a neve is huncut: Magyaros Rózsi! Ez a kis komisz avatott be a társasági létbe.) Majd az irodalmi szavak részvétellel, a platóni részesedéssel kecsgettetek. Én nagyon-nagyon sokáig HITTEM is bennük, nagyon-nagyon sokáig teljesen gyanútlanul és szenvedélyes bizalommal olvastam – ezt akartam megkérdezni tőled: hogyhogy nálad nem volt meg ez az ősbizalom az irodalomban, hogyhogy te rögtön gyanakodtál?

Az antisznobéria szálán is követlek, ez nálam is máig erős, miközben a népből való kirekesztettségemet is sorozatosan meg kell tapasztalnom; néha törleszkednék hozzá; vérgisértettségem ebből az utóbbiból is fakadnak.

Visszatérve az *együtt.járáshoz*: a hézagból eredünk. Ha-ha! A tátogó úrból. Az is kirekeszt, amikor megszül, és kapkodszt vissza/előre utána, transzba esve. Ámde aláhúztam a *Fehér feketében* című korai versedben egy mondatrészt, ahol a helyedről beszélsz, azaz arról az „*egy- / idejűségéről*”, „*aminek a szárnysúlyai / kezdettől fogva nem engednek felpillantanom / a pápírról*”.

És most visszatérek a regresszió-témánkhoz. Korántsem csak úgy értem, mint eltaknyolást, elgyerekesedést, hanem úgy is, mint olyan alászállást, hogy közben az egyik lélekrészed éber marad, irányítja a liftet. Erre figyelhettél fel, amikor megoldottad az írásproblémádat (mely azóta más aspektusokkal gazdagodott). És amikor – az első kötetekben extravagánsan, extravagányul, alsó-avantgárdos lendülettel – szavakba foglaltad a fél-lappangó, annál feszítőbb érzeteidet (nem érzelmeidet), és az ezekből fakadó illegális gondolataidat. Illegálisakat szellemileg is, beilleszthetetleneket irodalmilag is. Kirekesztetteket.

MJ: Tegnap felolvasóesten vettem részt – meggyötrötten jöttem el onnan is, önkirekesztő indulattal, zsiBADTAN, bágyadtan és ingerülten; a busz is megtömődött közben, csupa gyanús és gyanakvó tekintet, zöme az Operánál szállt fel, sokan gyűröttebben nálam is, hozzám préselődtek többben, pedig ez a fajta busz tele térelosztó korláttal, köztes, meghághatatlan helylyel, mintha tervezője arra törekedett volna, hogy minél kevesebb utas férjen fel rá egyidejűleg. Ritka egy rokonszenves törekvés.

De az ősbizalom-kérdésedre nehéz mit mondanom, minél többet vizsgáltam ebben a tárgyban, annál bizonytalanabbá váltam, végül már azt sem tudom, nem szinonimákat mondunk-e, amikor bizalmat vagy kedvet emlegetünk. Kedvem kerekedik, bizalmam támad, ergo ha bizalmam elvész, a kedvem is elapad, melyik előzi meg melyiket, és az időrendiség feltétlenül ok-okozati viszonyt jelent-é? Régebben sok ismerősömet megkérdeztem erről, hogyan emlékeznek, mikor űzettek ki az Édenből, és szinte mindenki a hat-hétéves kort jelölte meg. Én meg addig abban a hiszemben voltam, hogy a nagyanyám eltűnése hozta rám a pusztaságot, a sivatagot, előtte semmi sem hibádzott nekem; vagy netán így is nézhető: nagyanyám arra a belső sugallatra tűnt el, amit az én életkorom, kiűzetési határidőm szabott meg neki, anélkül hogy erről tudatos tudomása lett volna? Szerelmesek elfordulása egymástól nem ilyen titkos parancsra történik-e, mint ahogy egymásra találásuk is a titokzatos véletlen (TV) műve?

De hiszen hülyeségeket kérdezek, tudom, hogy igazában minden a véletlen műve (VM), csak valami átkozott fásultság (zsiBADTSÁG) nem engedi a figyelmünket rajta tartani, helyette gépiesebb kauzalitásokra állítjuk át elméműködésünket – ilyesmi történhetett Newtonnal is, amikor istenkereső kutatása közben fölfedezte a gravitációt. Ahogy erre viszont engem a TV (titokzatos véletlen) ébresztett rá játék (pingpong) közben, amikor a *leejtettem* szólásra

reflexszerűen hallottam meg bensőmben a *felejtettem*-et, azonnal megvilágosodván, hogy igen, ez a newtoni paradoxon egyszeri (mert magyar) nyelvi megfejtése. Illetve szóba öntése. Ömlése.

Persze, nagy segítségemre volt itt már Freud is, nélküle, az ő (nagyjából) ismerete nélkül talán nem jut eszembe azonnal Newton, mármint a *leejtettem* – *felejtettem* alakzat nyomán, bár ez is micsoda feltételezés, miért nem inkább a freudi fordulatot látom efelől beteljesülni, ezredszerre, hátat fordítva ismét az időrendiségnek. Kósza ötlet, de hátha rossz lelkiismeretünknek ez (is) a forrása: fejlemények illetve fejlemények elmaradásai támasztanak zavart a lelkiismeretünkben, mivel hol az oksági rendet, hol pedig a TV (titokzatos véletlen, vagy a transzcendens) szerzőségét árultuk el, azaz tagadtuk meg. Hát nem ez maga a rossz lelkiismeret? Ez az áruláskényszeredettsé? Gondolatbűn, bizony az.

Nem szeretem ma már a dadát, már a szürrealizmust sem, nem, mert túlbolondozta a dolgát, mozgalom lévén hivatalának tekintve a bohóckodást, pedig zseniális bátorságra vallott szembefordulása a kauzalitással. Egyszóval szeretem, nem szeretem, vetemülhetnék-jeimben nagy segítségemre volt annak idején, társaságomat sikerülhetett jobban túrnóm magammal, valahányszor értelmetlenül éreztem magamra maradni magam. A mozgalmaddal magadra maradni már komoly kunszt, nincs kikkel összehangolódnod, sosem tudhatod biztosan, most éppen komolyan gondolsz, érzel valamit, vagy a bolondját járhatja veled a lelked (tested), elvégre az ember nem igazodhat teljesen önmagához.

Társaságban közmegegyezés kérdése, hogy tragédiát élünk-e vagy komédiát, netán kevergetjük a kettőt; tájékoztatnak bennünket menet közben erről, a váltásokról is, sőt belső tájékoztatásokat is keringetünk magunk között, mondhatni folyamatosan látjuk el egymást mihez tartási jelzésekkel. Ez a nyelv, ugye, a folyamatosan születésben lévő, amely referenciáit zsonglőrként feldobó s visszakapó és el-eltüntető képességével valósággal rést üt az ember, az individuum homlokzatán, s attól fogva, ha egyszer rést ütött, nem tudsz nem magadba szállni olykor, egyre gyakrabban, abba az inkább mikrokaoszba, mint mikrokozmoszba, amelytől éppen a nyelv lett volna hivatott megóvni. A homlokzati rést is a nyelv révén szokás újra-befalazni, éppenséggel a referencia-egyeztetésekkel, nyílászáróvá, ablakká szelídíteni mondjuk, hogy a belső terek lakhatóak maradjanak; tapasztalatom szerint ez tartósan senkinek sem sikerül. Nekem ideiglenesen, pillanatokra sem ment soha, hacsak sétáimat nem nevezem sikertörténetnek, amikor addig-addig keringek magam körül, míg ki nem centrifugálódik belőle(m) a szennylé. És marad bennem, maradok magam a tiszta szenny. A szenny megtisztítása.

Nagyon szeretném, ha szavaimat nem tekintenéd provokatív túlzásoknak, ám beteges őszinteségnek, kéjes önvádaskodásnak sem; annyiban legföljebb mégis, hogy azt legalább tisztázhassam (!): semmi és semmilyen privilégiumot nem gondolok tarthatónak, birtokolhatónak, amelyet az ember eltulajdonított magának a természetből, elkerített magának abból, ugyanakkor eszemben sincs a fajtámat gyalázní ezért: az emberi beszédet is ad absurdum a természet művének tekintem, egy olyan *abrak a darabjának*, amelyet sem kiköpni, sem lenyelni nem tud egyértelműen, emésztődni benne viszont kénytelenül, igen. Abban még sikeresnek is bizonyulhat olykor.

RV: Távol állok attól, hogy provokációnak, beteges őszinteségnek vagy önvádaskodásnak tartsam azt, amit mondasz, ellenkezőleg, az ilyen tételeket, mint pl. a „magam vagyok a tiszta szenny” (ha kicsapattam magamból a szennylét), evidenciának érzem, ami tehát nem a szub-

jektum túlbuzgóságából fakad, hanem napnál világosabb; az olyan érzeteket pedig, mint amilyeneket pl. a késő esti buszozás képével szemléltetsz, teljes mértékben azonosítani tudom, s mintha nem csak magamban, hanem a világban. Számomra azért is értékesek az ilyen megfogalmazásaid és képeid, mert soha el nem ismert, váltig tagadott, a tudatból kiűzött tényezőkre világítanak rá. Kirekesztett dolgokra.

Aztán vannak olyan föltevésed, amelyek elgondolkoztatnak, mint pl. most ez a bizalom és a kedv szinonimitásáról szóló; amikor úgy érzem, mintha közel járnánk az igazsághoz, szóval hogy „meleg”, „forró”. Ezt verifikálni lehet, bárki utánajárhat az értekei világában, hogy a kedve akkor lobban fel, ha hirtelen vagy fokozatosan bizalom tölti el valaki vagy valami iránt. Aztán persze, ahogy egy korábbi leveledben írtad, rendszerint mindent eltolunk. És szétgyanakszunk. Ez rövidebb és hosszabb folyamatokon keresztül is, akár egy órát veszünk, akár egy életet vagy a történelmet, így megy. Úgy látszik, így törvényszerű. A kommunikáció elharapódzásával – úgy érzem, manapság kommunikációs hisztériában élünk – pedig egyenes arányban fokozódik és keserül a bizalomvesztés/kedvszegődés. Fajunk nyelve mintha elrákosodott volna, és Freud doktor homeopátiás terápiája nem segített. Hohó, a bajt ő is elkapta! Mint az új kötet harmadik versében írod, „eláruljuk a fát”, a létezőt, mellyel közvetlenebb, bizalmi kapcsolatunk volt, egymásra hagyatkozván valami kölcsönös áramlásban.

Számomra valóságos apokaliptikus hangulata tud lenni egy ilyen buszútnak, egy társasági együttlétnek, annyira szaga van az általános gyanakvásnak, kelletlenségnek, leplezett kedvetlenségnek és látens agresszivitásnak, melyek alól magam sem vagyok kivétel.

A nyelvnek nemcsak egyes szavai tudnak színükre-visszajára fordulni, hanem maga a nyelv is kifordul önmagából. A kiterjedt, elburjánzott, elharapódzott kommunikációnak gyilkos mellékhatása van! Én sem szeretnék kultúrkritikai céllal fogalmazni, hanem inkább fenomenológiailag és metafizikailag lennék erre kíváncsi. A nyelv kárhozatunkra is szolgál, mint ami sikerünk hátulütője? Hogy ki kivel, mi mivel bánik el, az ember a nyelvvel, vagy fordítva, nem tudom. A természet koronája lehull? Az irodalmi estek is rendszerint azért oly lelombozóak, mert amit az irodalom talán elért a nyelvben, hogy visszatalált az árulás előtti állapotba vagy leleplezte, lelepleződött benne az árulás, azt az ilyen közéleti (nyelvi) események megint elrontják. *„Eláruljuk / a fát, amellyel jó volt váltanunk / estében az éjjel, és most tolhatjuk / az öklünket a szánkba, felkívánva / azt is, ami merő gyötrellem.”* Elhányjuk magunkat magunktól.

Az árulással kapcsolatban a véletleneket emlegeted, a TV-transzcendenciát, melynek hátat fordítunk, várunkat építendő, ahol aztán cefet rosszul érezzük magunkat...

Emlékszem, gyerekkoromban gyakran arra a bizsergető érzésre ébredtem, hogy de jó, ma még mi minden lehet! A kiszámíthatatlan lehetőségek bőségkosarának érezvén az előttem álló napot. És este kár volt lefeküdni, kimaradni a történő világból. Egyébként nálam is a nagyanyámtól való elszakadással járt együtt a kiűzetés. A szüleim visszavittek magukhoz Bezdánból a városba, Zomborba. És egy képre is emlékszem 68-ból, ezt utólag onnan tudom, hogy a fejemben maradt a nagyapám mondata: *vigyétek haza a gyereket, lehet, hogy háború lesz, a határon már felsorakoztak a tankok.* Otthon beletettek a kádba, és én a bojler piros lámpaszemét néztem elkecseregetten. És azóta is, ahányszor megakad a szemem azon a piros szemem, mindannyiszor eszembe jut ez az esemény. Az a mélységes döbbenet, hogy ez most már az itthon?

Az enyém is hangoskodó, nagyszájú, pörlekedő család volt, és én ebből menekültem az irodalomba. Sokáig úgy voltam vele, mint mások a Szentírással, és nagyon erős vágy hajtott oda, a Szellembé, sokáig nem eszméltem rá a stílus, a retorika blikkfangjaira. Nem fért hozzá kétség, hamisság a fejemben. Neked tudomásom szerint nem volt ilyen naiv irodalmi korszakod. Talán anyád miatt nem, aki nagy olvasó volt?

(Még annyit hadd jegyezzek meg a témához, zárójelben, hogy itt, a Balkánon, ahol vagyok, a nyelvnek sokkal indulatibb használata és működése figyelhető meg, mint Magyarországon, és ezzel kapcsolatban bizonyos antiintellektualizmus. Ha azt mondom, hogy te rendkívül intellektuálisan viszonyulsz a nyelvhez, akkor rossz nyomon járok?)

MJ: Hogy intellektuálisnak gondolom-e a gondolkodásomat, versírásomat, elmélkedéseimet? Erre nagyon nehéz válaszolnom, a tudatiságot illetően sem vagyok biztos semmiben. Illetve amikor bizonyosságérzetem támad, az nagyon különbözik a spekulálástól, de azt hiszem, te is másképp élsz meg egy gondolatot, amikor az mintegy magától, úgyszólván belső megvilágosodás gyanánt tűnik fel az elmédben, és másképp, amikor belső számításokat végezve, hogy úgy mondjam, ólálkodsz a kérdésesség körül.

Beszélgetéseinkben számtalanszor éltem már a pingpongozási hasonlattal: amikor kapom a labdát, az adekvát reagálás nem tűr halasztást, azonnal kell intellektuálisan és érzéki- leg megválaszolni a dolgot, és hangozzék bármi furcsán, ez a versírásban is így megy, sőt a spontán mindennapi elmélkedésekben is. Abban az értelemben tehát semmiképp sem mondanám intellektuálisnak magam, hogy számításokat végezve reflektálok a „helyzeteket”, bár ez is megesik, hogyne, csak pont ilyenkor mondom csődöt (ez, sajnos, érzik eddigi válaszaimban is sok helyütt, attól tartok), ilyenkor biztos szinte, hogy nem az igazat mondtam. Nem, nem hazudtam, csupán halandzsáztam valamit, hátha érvényesül a „túloldalon”; a meggyőződéses bizonyosságot azonban sosem tudhatom előre, és ez a fontos: hiába eszméltem már rá erre vagy amarra a „tényállásra”, annak az ideje, azaz aktualitása elmúlt – vagyis minden elkövetkező pillanat magában hordozza igazságérvénye titkát, nekem ahhoz kell hozzáférnem, azt kell felismernem. Mármost ez mennyiben intellektuális feladvány? Tapasztalatom, hogy a versben épp a legkomplexebb, legrétegzettebb jelentéslehetőségek (más szóval: a vers kimeríthetlensége) csakis az analitikus tudat felfüggesztésével szólíthatók és szólaltathatók meg, máskülönben partra vetett halként tátog a versbeszéd.

És ezzel kapcsolatban kevés a freudi tudatszerkezet figyelembe vétele. Sokkal többet mond például az ágostoni figyelem, az ima erektivitásának a gondolata, amit azonban, ismétlem, hiába tartok megint csak szem előtt, az összpontosulás, az erekció még nem jön automatikusan. Sőt, mintha reflektáló-analitikus (értékelő, számító stb.) tudatom elől húzódná vissza minduntalan a tenger nyelve. Kedvenc szöveghelyem erre, tudod, József Attila tehervonatos töredékének ez a passzusa: „*A raktár / előtt poros lámpa ég, / csak látszik, nem világít. / Ilyen az ész, ha áhit.*” És milyen fantasztikus, ugye, hogy a bámulatosan szemléletes hasonlattal megvilágító erőre tesz szert, azaz a passzus épp az ész illetően impotenciáját ábrázolva erektilja a vers, valamint a vers olvasójának a figyelmét. És ezáltal a rámpa úgyszólván egy metafizikai-áldozati mézárszékké, oltárrá avanszál, a raktárral, ami egyszeriben az ember összes, nehezen mozdítható holmiját látszik (sic!) tartalmazni. Inkorrekt talán, hogy saját vers helyett József Attilával példálózom, de ezt jobb lelkiismerettel teszem, végre is ő már meghalt, találatai örökre visszatérően érvényessé váltak.

RV: Arra gondoltam itt még, felvetvén az intellektualizmusod kérdését, hogy a magától értetődés birodalmából, egyre nagyobb sebességgel, átkerülnek a dolgok a bizonytalanság, bizalmatlanság, gyanakvás ködvilágába, ahol ésszel kell megpróbálni, megforgatván, megragadni őket, innen nézni, onnan nézni; ahol az eszmélés fogas kérdés, és a tévedés esélye óriási. És felrémlt bennem, hogy nálad a nyelv (és maga a költészet) is átlendült emide. Nemde? Miközben a többség a nyelvet magától értetődőnek veszi, tenálad rá kell eszmélni, tenálad a nyelv a folyamatos metamorfózisok frekvenciáján vibrál, te firtatod, faggatod a nyelvet, a nyelv nálad ismeretlen arcait (grimaszait) mutatja. És a mi olvasási nehézségeink abból fakadnak, hogy a nyelv ilyen szokatlanul viselkedik nálad, másrészt azonban, mint írtad, analitikusan fölébük hajolva mégsem ébrednek meg a versek, melyek szerintem egy érzéki világba merülnek alá, buknak onnan fel; tehát az ész kevés, az érzelmi befogadás lehetetlen, zavarba jön az olvasó, és vagy a saját zavarában úszva, azt mint a hínárt széthajtva, a zavarból/iszaptól táplálkozva tanul meg Marno-verset fölfogni. Vagy nyelvjátékos fejtörősdibe megy át a befogadás, ami kiszárítja a verseket. Azt akarom mondani, hogy az ész, az intuíció és az érzés hármását nem könnyű összefonni, és eltalálni azt a sávot, ahol kibontakozik a versed. (Mint a japán origami, mondtuk egyszer.) Azt akarom mondani, hogy a tudatosság és a nem-tudatosság körmetszetét kell megkeresni, talán. Úgy vagy intellektuális költő, hogy az intellektus(od) nem válik szét az iszapvilágtól, mint olaj a víztől. A gyakran használt „erektáltság” metaforád valami olyasmire utalhat, ami az egész lényt izgalomba hozza, fölkel-ti; ahol a szellemi és az ösztönös inspiráció együtt járnak... Mondod, hogy az igazság állandó változásban van, mindig csak aktuális – hát a versben? Ott mi teszi maradandóvá, még ha színjátékosan is, mert minden olvasáskor másmilyennek tűnik a vers. A versbéli bizonyosság, mert az is rejtőzik benne, az miféle mag?

MJ: Erről régebben már ugye beszélgettünk telefonon, és én akkor sem értettelek, nem tudtam pontosan azonosítani, mire gondolsz. Annál is kevésbé, mert a versírást biztosan nem gyakorolnám, nem erőltetném, ha időről-időre nem érezném eredményesnek, legalábbis a tekintetben, hogy valami magától értetődővé vált, valami olyasmit írtam le (költöttem), ami végre teljesen magától és csakis magától értetődik. Mert különben mi a fenének írnék verset? És mert amúgy, a mindennapi életben, a mindennapi diskurzusban semmi sem értődik magától. Emlékszel a *Nárcisz készül* kötetben a rövidke címadó darabra? Abban kezdek evvel, hogy „*A nő mint a pongyola végzet, / míg Nárcisz a tények tükrében méretezik.*” Igen, ez bizonyos tekintetben paródia, sőt önparódia, a némelykor tán túlzásba vitt pontosságom paródiája, de hol itt a pongyolaság, amikor maga a „pongyola” jelzőként való használata is megkapja jelmez-értelmét, elfordítva a verset a tovább mélyülő pontosítások irányába; perspektívája nyílik a versnek, mintha úttá válna, amin haladhatok előre-hátra, leparkolhatok a szélén, és megállapodhatok tekintetemmel a táj egy tetszőleges részletén.

Mindezt azért merem mondani, mert épp egy építésmérnök állította nekem, hogy a verseim téralakzatúak, háromdimenziósak, én meg ezt így fordítottam le magamnak, hogy belülről azok, vagyis belső terük van, kívülről ez nem nyilvánvaló, küllemileg egysíkúnak is tűnhetnek akár. Szerinte, a mérnök szerint, nem. Amikor viszont azt mondtam, analitikusan nem téríthetők magukhoz a versek, azon épp ezt értettem, hogy a puszta racionális vizsgálódás lepattan róluk, mint mondani szokás, nem tud velük mit kezdeni. Nem tudja megkezdeni őket. De hogy ködvilág? Nem tudom, esetenként az sem kizárt, beleveszhet a vers is a ködbe, Ady lovasával egyetemben, ráadásul a napokban foglalkoztatott megint ez a gondolat, hogy

hogyan lehetne a verset egy az egyben megfeleltetni a közvetlen valóságnak, hogy lehetne azt írni, ami éppen van, azzal a jelentéssel és jelentőséggel, és nem az ellenkezőjére fordítani át, mint a bánatot, azáltal, hogy kiénekelted, öröme, ujjongásra.

Kicsit zavarban vagyok, mert érteni vélem, miért így tetted fel a kérdést, de bevallom, a kérdést érzem inkább így homályosnak, pontatlannak. Igaz, én sem tudok rá áttetsző tisztasággal válaszolni, főleg, hogy a verseket magukat sem tudom lefordítani „közérthető prózára”, bár elemezni, föltárni, kivesézni tudnám, szoktam is csinálni, már amikor érdekel valakit. A szingularitását illetően elvileg sem lehetnek kételyeid: amikor ugyanis íródik a vers, az el-téveszthetetlen időszakaszban megy végbe, annak az intervallumnak a lelkét teszi szóvá, függetlenül a vers tudatos(an választott és megnevezett) tartalmától. Én ugyan nem dátumozom írásaimat, de csak azért nem, mert olyan elemi fontosságúnak érzem időjegyüket, hogy feltüntetésükre már nem is fordítok gondot. Hadd dolgozzanak a szövegben arc és név nélkül. Erre vonatkozóan biztosan eszedbe jutnak majd kérdések még, hiszen most már rébuszokban (is) beszéltem, nagyon elfáradtam, elcsigázódtam így hajnalra, de máris izgulok, mikkel lepsz meg holnap...

